

во Сабашиниковых, 1998. Корабльова О. 2007: – [Корабльова О. Засади міфопоетики художньої версії самотності у прозі Галини Пагутяк // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка : наукове видання / Наукове товариство ім. Шевченка. – Донецьк, 2007. – Т. 17 : Літературознавство. – С. 15-20.](#) Пагутяк Г. 1996: – Пагутяк Г. Смітник Господа нашого // Пагутяк Г. В. Записки Білого Пташика: Два романи та повість. К.: Укр. письменник, 1999. – 151 с. – (С. 3 – 79). Семёнова М. 2006: - Семёнова М. Мы – славяне!: Популярная энциклопедия / М. Семёнова. – СПб.: Издательский дом «Азбука классика», 2006. – 560 с.

Статья посвящена исследованию романа Галины Пагутяк «Мусорник Господа нашего». Предметом анализа являются особенности построения образов, возникающие в мифопоэтическом измерении произведения.

Ключевые слова:
роман, образы, мифопоэтическое измерение, миф.

Сидір Кіраль, проф.(Київ)

УДК 821.161.2-6 «1912»

ББК 83.3 (УКР)

Листування Андрія Ніковського з Михайлом Комаровим

Увазі читачів пропонуються неопубліковані листи видатного українського літературного критика, громадсько-культурного діяча А.Ніковського до М.Комарова, у яких адресант обмінюється думками з почесним головою Одеської «Просвіти» з приводу книгозбірні товариства, підготовки статей до 20-річчя з дня смерті та 50-річчя з дня народження Трохима Зіньківського, розгляду Державною думою Росії в 1912 році питання про утворення Холмської губернії.

Ключові слова: листи, критика, публіцистика, громадсько-культурне життя.

Андрій Ніковський (1885 – 1942, псевд.: А.Яринович, А.Ганаскович, Ан. Василько та ін.) – непересічний літературознавець, журналіст, перекладач, мовознавець, громадсько-культурний діяч, комісар Києва, дипломат, один із

засновників Центральної Ради, міністр закордонних справ Директорії УНР (1924 р. повернувся із-за кордону в радянську Україну, працював у Всеукраїнській Академії Наук) – до недавнього часу був мало знаний в Україні, оскільки на підставі брехливих доносів 23 липня 1929 був заарештований органами ГПУ й проходив як учасник процесу вигаданої контрреволюційної організації Спілки визволення України (СВУ), який відбувся в Харкові в березні-квітні 1930 року. Спочатку А.Ніковського було засуджено до розстрілу, але згодом смертну кару замінено 10-ма роками позбавлення волі – максимальний термін на той час. Помер у березні 1942 року в блокадному Ленінграді [Веденев 2001: 127 – 132].

За роки незалежності України науковці вже чимало зробили, аби повернути ім'я А.Ніковського нашій історії та культурі [Александрова 2002; Болдирев 1994; Дунай 2009; Жулинський 2002; Кіраль 2007; Пристайко 1995; Яременко 2012]. Відомо, що професор В.Яременко підготував до друку двотомник його літературознавчих та публіцистичних праць, а в київському видавництві «Темпора» 2010 року побачив світ солідний том листування А.Ніковського з Є.Чикаленком, упорядкований Н.Миронець, Ю.Середенко й І.Старовойтенко, в якому вміщено відповідно 120 та 77 листів з епістолярного діалогу цих двох видатних українців ХХ століття [Чикаленко 2012]. За підрахунками Ю.Середенко, А.Ніковському належить 807 публікацій (наукові та публіцистичні статті в різноманітних газетах та журналах); нею ж залучено приватне листування А.Ніковського (225 листів до різних адресатів: М.Василько, В. Винниченко, М. Вороний, В. Буряченко, І. Гаврилюк, М. Геронімус, М. Грушевський, Є. Чикаленко, С. Єфремов, О. Олесь, М. Комаров, А. Кримський, П. Тичина, Г. Журба, П. Стебницький, Г.Саливон, С. Шелухін, які зберігаються в архівосховищах Києва та Одеси) у дисертаційному дослідженні з метою дати більш повну характеристику громадсько-політичного та культурного життя України першої третини ХХ ст. Окрім листів до Є. Чикаленка, Н.Миронець та І.Лисенко опублікували також листи А.Ніковського до О.Олеся та В.Винниченка. Решта епістолярної спадщини чекає на свого видавця, публікатора й дослідника.

Гортаючи сторінки газети «Рада» за 1911 рік, я натрапив на

дві статті А.Ніковського «Трохим Зіньківський (1861 – 1891)» [Василенко 1911; 228] та «Трохим Зіньківський (1861 – 1891): *В п'ятидесятилітні роковини народження*» [Василенко 1911, 165], підписані псевдонімом Ан. Василько. Вони привернули мою увагу не тільки як дослідника непересічної постаті Т.Зіньківського, а й тому, що їх автор з особливим пієтетом писав не лише про несправедливо забуту постать Т.Зіньківського, а й про інших діячів української культури, які *«достойні частоті згадки і пошани, гідні доброї пам'яті у своїх ідейних нащадків»*. Однак з сумом констатує А.Ніковський, *«як мало все-таки ми їх знаємо і рідко згадуємо»* [Кіраль 2007: 209]. На жаль, ці гіркі й правдиві слова стали пророчими й щодо самого А.Ніковського.

А.Ніковський, як і Т.Зіньківський, також уродженець зрусифікованої Південної України, небезпідставно вважав, що кожний інтелігентний українець, особливо молодий, зобов'язаний прочитати двотомник «Писань Трохима Зіньківського», який побачив світ завдяки Б.Грінченку [Пмсання 1893]. Читач, переконливо стверджує А.Ніковський, знайде тут не лише цікаві літературні твори, талановиті публіцистичні статті, наукові розвідки, але, прочитавши біографічний нарис Б.Грінченка про Т.Зіньківського, водночас *«прочитає – (і це найважливіше. – С.К.) – історію молодої душі (підкр. наше. – С.К.), що в передрозвітньому тумані проторювала нову стежку, що билася за кращу долю свого народу»* [Кіраль 2007: 209], й була наснажена двома почуттями – любов'ю до рідного народу та ненавистю до його ворогів. На жаль, твори Т.Зіньківського ніколи не перевидавались не тільки за так званих радянських часів, але й і в незалежній Україні, як і зрештою недоступною для широкого загалу залишається творча спадщина А.Ніковського.

Про оцінку А.Ніковським постаті Т.Зіньківського докладно йдеться у нашій статті «Історія молодої душі» (Трохим Зіньківський в оцінці Андрія Ніковського) [Кіраль 2007]. У цьому ж збірнику вміщено й прокоментовано згадані вище статті А.Ніковського про Т.Зіньківського [Кіраль 2007]. Не маючи на меті переповідати зміст статті, хочемо звернути увагу на кілька, з нашого погляду, важливих моментів, аби читач міг збагнути цінність статей А.Ніковського та його листування з М.Комаровим.

Обидві статті А.Ніковський написав, будучи студентом історико-філологічного факультету Новоросійського університету. Отож викликає подив, обізнаність, широта зацікавлень, глибина суджень 26-річного юнака. Ці статті цікаві ще й тим, що, переповідаючи життєпис Б.Грінченка, автор вносить деякі уточнення, певним чином коментує окремі факти біографії Т.Зіньківського. У статті, присвяченій 50-им роковинам від дня народження Т.Зіньківського, А.Ніковський з'ясує духовні витоки митця, окреслює ті морально-етичні орієнтири, завдяки яким юнак із *«голої, паленої сонцем, дикої Бердянки»* [Кіраль 2007: 213] став на шлях свідомого українства, зумів *«знайти свою отчизну»*, чітко усвідомивши, що для неї необхідно *«працювати з скаженою енергією, братися за все, аби тільки не порожніли зловісні дірки в культурних надбаннях попередників»*. У муках, у бідуванні, тяжкій праці Т.Зіньківський, стверджує А.Ніковський, *«знайшов шлях до своєї правди, до своєї волі»*, і в цьому *«надзвичайна привабливість в постаті цієї людини»*, яка прагнула *«якомога скоро вивести свій народ на шлях свідомого життя»* [Кіраль 2007: 214].

А.Ніковський, на відміну від І.Франка, позитивно сприймає трактування Т.Зіньківським національного питання в Росії, яке тлумачить *«як безперервну низку кривд, що чинить державна нація націям недержавним»* [Кіраль 2007: 214 – 215]. А.Ніковський, теж свідок постійних репресивних дій щодо українства з боку царської влади, небезпідставно стверджує, що Т.Зіньківський *«в поступ російського народу [...] перестав вірити, бо надто багато бачив реакційних заходів над нашим народом з боку представників, чи тих, що зуть себе представниками великоруського народу»* [Кіраль 2007: 215]. Такий стан речей диктував потребу виробити відповідну політику стосовно імперської Росії. Фактично всі українські суспільно-політичні мислителі тієї доби, включаючи і Т.Зіньківського, з'ясували питання: як співвідносяться між собою українці і росіяни як народи – чи це єдина за суттю національна спільнота з невеликими мовними і племінними відмінностями, а чи два цілком різні національні організми.

А.Ніковський влучно помітив, що віддаючи належне українсько-російським політичним, культурним, економічним взаєминам, російським письменникам, Т.Зіньківський аналізує їх крізь призму пріоритету національного ідеалу. А тому

небезпідставно стверджує А.Ніковський, *«вороже відношення Зіньківського до російського громадянства [...] не можна кваліфікувати як шовіністичне»*, оскільки він трактував «націоналізм української інтелігенції як спосіб оборони національного життя і волі» [Кіраль 2007: 217]; і як підтвердження наводить цитату зі статті Т.Зіньківського *«Молода Україна, її становище і шлях»*, яка й понині не втратила своєї актуальності.

Не пройшла повз увагу А.Ніковського надзвичайно цікава думка-передбачення Т.Зіньківського щодо облаштування Росії як «держави конституційної»: якщо настануть такі часи, міркував Т.Зіньківський, тоді кращі представники народів, що входять до складу царської Росії, *«не дадуть топтати прав свого народу і одностайне та завзято їх боронитимуть»* [Писання 1893, 2: 98] (мав на увазі, в першу чергу, вірменів, грузинів, латишів, естонців. – С.К.). Щодо України, інтелігенція якої *«розбита на [...] ворожі табори»*, а її творчий та інтелектуальний потенціал *«доповняє здебільшого чужі води, лишаючи Україну без усякого духовного напою, і лежить Україна, як пустиня»* [Писання 1893: 2: 83], то вона за таких обставинах, наголошує Т.Зіньківський, нагадуватиме віз, який тягнуть лебідь, рак та щука, бо «у нас-бо, oprіч українців, будуть ще і «общероси», і централісти усякого розбору й назвища (не лічучи вже величезної купи зледащиць, покручених на усякий кшталт), що бажатимуть «єдиної мови», і ще до того так звані, чи краще що себе величають так – космополіти, все люди» [Писання 1893, 2: 98]. Цей «публіцистичний запал», наголошує А.Ніковський, не втратив актуальності й на початку ХХ століття, він, на жаль, «природний і корисний тепер, у наші часи» [Кіраль 2007: 216], солідаризуємось з А.Ніковським і ми – українці ХХІ століття.

Особливу увагу звертає А.Ніковський на статтю Т.Зіньківського *«Молода Україна, її становище і шлях»*, яка *«надзвичайно далеко захоплює справу українську»*, її автор піддав гострій критиці «перекінчицтво» української інтелігенції, яке «виявилось у нас дуже рано і розвинулося дуже широко» [Кіраль 2007: 216]. На цьому наголошував – але вже на початку ХХІ століття !!! – й Д.Павличко 20 жовтня 2011 року у своїй промові «Поклон Трохимові Зіньківському» на Всеукраїнській конференції з нагоди 150-річчя від дня народження видатного українського

мислителя, письменника, публіциста, громадсько-культурного діяча у Бердянському педагогічному університеті: «Трохим Зіньківський, один з перших після Шевченка політичний борець за нашу державність. Його маніфест «Молода Україна, її становище і шлях» – твір наповнений блискавками, що провіщають появу «Самостійної України» Міхновського, але має він своє особливе сучасне звучання, ніби написаний тепер, коли українська інтелігенція знову «розбилась на ворожі табори». Т.Зіньківський критично в 90-х роках XIX ст. пише про українську інтелектуальну еліту початку XXI ст. Нам треба задуматися над причинами того, що сучасна українська інтелігенція, яка спромоглася створити Народний Рух, зіграла провідну роль в проголошенні й відновленні української держави, за двадцятилітнє життя в рідній державі, струхлявіла, зганьбилася службою нині владуючим малоросам і хахлам, практично зреклася заповітів помаранчевого Майдану.

Твори Трохима Зіньківського сьогодні незнані в Україні. Сподіваюсь, що конференція в Бердянську, присвячена його творчості, посприє тому, щоб його речі були видані, а найголовніша його праця «Молода Україна, її становище і шлях» мала би бути на столі у кожного нашого вчителя і письменника, наче священний біблійний текст. Важко повірити, що цей чоловік мав тільки тридцять років. Він пише так, ніби прожив усе наше нещасливе тисячоліття від Київської держави до кінця XIX століття, ні, пише так, ніби живе поміж нами сьогодні» [Павличко 2012].

Важливо й те, що прозу Т.Зіньківського А.Ніковський уперше розглядав у контексті української та російської літератур, справедливо зауваживши, що український письменник мав «безсумнівний хист сатирика», який міг би «*досягти сили й гостроти сатири Щедріна*» [Кіраль 2007: 217], творчістю якого захоплювався, якби його життя не обірвала передчасна смерть. Слушним є твердження А.Ніковського й про те, що він проторював у літературі нові теми, зокрема ще до О.Купріна «змалював попередника поручика Ромашова – схожість просто вражає», а «ундер-цер» Притика – це той самий Винниченків «Мнімий господін» (йдеться про твори Т.Зіньківського «Моншер-козаче» та «Сидір Макарович Притика») [Кіраль 2007: 217].

Дивовижна цільність природи Т.Зіньківського, у якій побачив «могутню перемогу духа сильного над тілом», внутрішня її краса захоплювала А.Ніковського, який вірив, що такі, як Т.Зіньківський «будуть до себе притягати, хвилювати» [Кіраль 2007: 218], служити взірцем відданого служіння Україні, взірцем того, як прагнення до знань і правди роблять людину неповторною особистістю. Тому й порівнює його із проводирем юрби «По дорозі в казку» Олександра Олеся. Як і герой Олександра Олеся, провідник, поет і пророк водночас, Т.Зіньківський віддав своє життя і талант для світлої будучини України. Поділяємо думку А.Ніковського, що «зайняті злотою дня», ми не вміємо, а радше не бажаємо гідно й достойно пошанувати тих, чиє «життя – цікавий приклад, яких праця і помилки – нам наука» [Кіраль 2007: 209]. Україна заборгувала не лише перед Т.Зіньківським, а й багатьма його сучасниками, а також, як зазначав А.Ніковський, його «ідейними нащадками» – нині сущими справжніми українськими патріотами. Та найважливіше те, що кожен із них – М.Комаров, Т.Зіньківський, А.Ніковський – знайшов свій шлях, здебільшого тернистий, до «своєї правди, до своєї волі», яким прямували упевнено, гідно, не збиваючись на манівці, адже всі вони були натхнені любов'ю до свого українського народу, любов'ю світлою, щирою і сонцесейною, бо вірили – іншої України на світі немає.

Листи А.Ніковського до М.Комарова

№1

Українське Товариство
«ПРОСВІТА» в Одесі
12/ІІ 1909 року

Вп. Д[обродію!]

Маю честь Вас повідомити, що на Загальних зборах 11 березня Вас обрано членом віділу «Просвіти».

Перше засідання нового віділу має відбутися 13/ІІІ, в п'ятницю, в 8 год. вечера в оселі «Просвіти».

З поважанням Андрій Ніковський.

№2

Вельмишановний Михайло Федорович!

На 50-ті роковини народження Трохима Зіньківського я готую статтю для «Ради» і маю згоду видавництва «Вік» видати її

одбиткою. З біографії при двохтомовому виданню творів Зіньківського очевидно, що він був близько знайомий з Вами, що працював для Вашого словника в Уманно. Хотілося б добути від Вас деякі подробиці про небіжчика, щоб вияснити собі ідеологію, стосунки і вплив оточення на нього. Певно, знаєте дещо із життя Т. Зіньківського в Одесі під час вчення в юнкерській школі тощо. Про це треба перебалакати, коли буде Ваша згода допомогти мені в цій справі.

Друга справа така. Мене цікавить діяльність небіжчика Л.А.Смоленського. Думаю, що в житті одеської громади він відіграв значну роллю і що треба про нього скласти книжочку чи статтю для журналу чи газети. Чувши про Смоленського найбільше від Вас, хоч з Вами ж порадитись, як зібрати потрібний матеріал.

Так от, коли Ваша ласка, то призначте мені, коли можна буде Вас побачити, щоб перебалакати. Я буду в Одесі 26, 27 і 28 цього місяця, а тоді знову виїду на село, щоб на 23 липня готувати брошурку про Зіньківського. Найкраще буде, коли Ви пришлете мені відповідь в одеський український клуб, куди я по приїзді зайду.

З пошаною до Вас Андрій Ніковський.
23/VI 1911 р.

№3

12 лютого 1912 р.

Вельмишановний Михайло Федорович!

Розбіраючи книжки небіжчика М.С.Цитовича, я знайшов серед них одну книжку, яка певно була взята у Вас і Вам не повернута. На корешкові літератури – М.К., на першому білому аркушові Вашою рукою зроблено список рецензій на книжку, на обгортці олівцем літери М.К. Книжка – 1-е видання 1-го тому «Вік». Коли це, дійсно, Ваша книжка, то прошу Вас її лишити у себе. З приводу передачі книжки Вам я балакав з головою клубу і він, звичайно, нічого проти не має. Бувайте здорові.

З щирою пошаною Андрій Ніковський.

Р.С.Загальні збори, вислухавши мій доклад про пожертви в бібліотеку, постановили висловити Вам подяку як фундаторові нашої бібліотеки і над книжками Вашими в бібліотечній шафі зробити напис: «Відділ М.Ф.Комарова».

Тепер я привожу до порядку всю бібліотеку, складаю інвентар, картковий і систематичний каталог. Наша бібліотека збагатилася пожертвою дочки М.С.Цитовича (185 томів, 132 назви). Вони вже переписані.

Всього доброго. З пош. А.Ніковський.

№4

30/III – 1912

Вельмишановний Михайло Федоровичу!

Бувши у Вас вчора, зовсім забув спитати Вас про одну потрібну мені для іспитів книжку. Може пригадуєте, колись Ви брали у «Просвітській» бібліотеці Пыпина и Спасовича «История славянских литератур».

Коли книжка ще у Вас, то дайте її мені, будьте ласкаві, на деякий час. Я був би Вам дуже вдячний, якби книжка знайшлася, бо її ніде не можна добути.

Чи звернули увагу на статтю О.Білоусенка «Українські моменти в Холмскомъ вопросе» в III кн. «Украинской жизни»? Виходить, що одеський депутат Нікольський після одеських інформацій ще мав листа від проф. М.Грушевського. Збірив, збірив відомости одеський депутат, а з думської трибуни назвав Грушевського фанатиком. Слід би організувати протест проти такої некоректності д. Нікольського, бо воно скидається навіть на провокацію: адже листа проф. Грушевський прислав після запроса самого Нікольського... От така кадетська прихильність.

Бувайте здорові. Всього доброго. Андрій Ніковський.

Коментарі та примітки

Наше припущення, що якраз М.Комаров міг повернути А.Ніковського до творчого доробку Т.Зіньківського підтверджує лист А.Ніковського від 23 червня 1911 року (листи А.Ніковського до М.Комарова були опрацьовані нами вже по виході у світ згаданої статті [Кіраль 2007]). Тим більше, що на початку XX ст. українська одеська громада, до якої належав й А.Ніковський, збирала кошти на спорудження надгробка Т.Зіньківському в Бердянську й про що редакція газети «Рада» зазначила у примітці до статті А.Ніковського, опублікованої 23 липня у числі №165 за 1911 рік.

Увазі читачів пропонуються 4 листи А.Ніковського до

М.Комарова. Листів М.Комарова до А.Ніковського нами, на жаль, не виявлено. Листи публікуються вперше, подаються за машинописними копіями листів, які зберігаються у відділі рідкісних видань і рукописів Одеської національної наукової бібліотеки імені М.Горького (фонд Комарова М.Ф. – Од.зб 28/5, арк. 144 –146). Збережено мову листів, у квадратних дужках подано пропущені або встановлені нами у тексті слова або частини слів.

№1

12.03. 1909, [Одеса]

Українське Товариство «ПРОСВІТА»... – лист на фірмовому бланку одеської «Просвіти», яка була заснована 25 листопада 1905 року. Їй передувала одеська українська «Громада», яка діяла з 1870-х років під проводом історика Леоніда Смоленського – випускника історико-філологічного факультету Київського університету. Товариство мало свій статут, який зобов'язував членів «Просвіти» «допомагати культурно-просвітницькому розвитку українського народу в Одесі». Першим головою обрали лікаря Івана Луценка, заступником голови – Сергія Шелухіна. До правління Товариства увійшли Ф. Гаврилко, М. Клименко, Л. Ковальчук, І. Липа, Д. Сігаревич, О. Фісак, О. Фісун і інші. Всього в організації було 158 членів. Членом «Просвіти» був і правознавець Михайло Комаров (1844 – 1913), почесний голова. Найвагомим здобутком «Просвіти» стало видання українських газет «Народна справа» і «Вісті», які, на жаль, проіснували недовго: в резолюції від 31 березня 1908 року одеський генерал-губернатор І.М.Толмачов заборонив використання «малоросійського наречія» на засіданнях Товариства, а згодом у 1909 році заборонив і саме Товариство.

А.Ніковський, натовді студент історико-філологічного факультету Новоросійського (нині Одеського) університету, був тісно пов'язаний із «Просвітою» від часу заснування і аж до закриття, постійно працював там її секретарем і бібліотекарем, систематично виступав на зборах із рефератами про творчість новітніх письменників-модерністів Олександра Олеся, М. Вороного, В. Винниченка. Докл. див.: *Зленко Г. Перша! З історії української бібліотеки в Одесі // Кримська світлиця. – 1998. – 24*

квітня. – С.10; *його ж* Трагедія Андрія Ніковського: З циклу «Люди одеської «Просвіти» 1906 – 1909 // Кримська світлиця. – 1998. – 25 вересня. – С.11; «Просвіта»: історія і сучасність (1868 – 1998). – К. : Вид-чий центр «Просвіта», вид-во «Веселка», 1998. – С.127 – 129, 369 – 371.

№2

23. 06. 1911, [с. Перешори, нині Котовського р-ну Одеської обл.]

На 50-ті роковини народження Трохима Зіньківського я готую статтю для «Ради»... – йдеться про Трохима Аврамовича Зіньківського (1861 – 1891), видатного українського письменника, мовознавця, фольклориста, громадсько-культурного діяча, який народився й помер у Бердянську, де й похований. Стаття А.Ніковського під псевдонімом Ан. Василько «Трохим Зіньківський (1861 – 1891): В п'ятидесялітні роковини народження» опублікована в газеті «Рада» (1911. – №165. – 23 юлія (5 серпня). – С.2– 3). У червні цього ж року А.Ніковський під згаданим псевдонімом опублікував статтю «Трохим Зіньківський (1861 – 1891)» з нагоди 20-ої річниці з дня смерті Т.Зіньківського (Рада. – 1911. – №128. – 8 юнія (21 липня). – С.2. Докл. див.: Кіраль С. «Історія молодої душі» (Трохим Зіньківський в оцінці Андрія Ніковського) : [публ., комент., приміт. С.Кіраля] / С.Кіраль // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2007. – Вип. 14. – С.199 – 240.

... і маю згоду видавництва «Вік» видати її одбиткою... – йдеться про київське видавництва «Вік» (1894 – 1919), одне з чотирьох найбільших тогочасних видавництв, яке заклало підвалини загальнонаціонального та культурного розвитку українства. Книжкова продукція видавництва мала реальний вплив на широкі читацькі кола. Науково-просвітницька, публіцистична і соціокультурна діяльність співробітників видавництва «Вік», зокрема С. Єфремова та О. Лотоцького, відіграла значну роль у підвищенні національної свідомості українського громадянства.

Окремою «відбиткою» у видавництві «Вік» стаття А.Ніковського не побачила світ.

З біографії при двохтомовому виданню творів З[іньківсь]кого очевидно, – йдеться про твори Т.Зіньківського у двох книгах, видані за сприяння Б.Грінченка: Писання Трохима Зіньківського. Зредактував та життєпис написав Василь Чайченко. Книга перша (З портретом авторовим). Друковано під доглядом К.Паньковського. – Львів, 1893. – 248 с.; Писання Трохима Зіньківського. Зредактував В.Чайченко. Книга друга. Друковано під доглядом К.Паньковського. – Львів, 1896. – 234 с.

У першому томі Б.Грінченко вмістив життєпис Т.Зіньківського, в основу якого лягли спогади, некрологи про Т.Зіньківського та його листи. Докл. див.: *Кіраль С.С.* Б.Грінченко – видавець та біограф Трохима Зіньківського / С.С.Кіраль // *Наука і сучасність* : Зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М.Драгоманова. – К., 1998. – Т.29. – С. 172 – 188.

...працював для Вашого словника в Уманю... – йдеться про російсько-український словник. 1-ий том словника побачив світ 1893 р.: *Словарь* російсько-український. Том перший. А – К. Зібрали і впорядкували М. Уманець [М. Комаров] і А. Спілка [Одеська спілка: Десятин-Лук'янів Т., Зіньківський Т., Комаров М., Косач О., Назаревський В., Старицький М., Ухач-Охорович К. та ін.]. Додаток до «Зорі» 1893 р. – Л.: Друк. Т-ва ім. Шевченка. Під зарядом К. Беднарського, 1893. – 285 с. Усі чотири томи вийшли у світ протягом 1893 – 1899 рр. (на титулі Т.4 – 1898 р.) за час перебування Комарова в Одесі, хоча збирання матеріалу та його укладання велося впродовж тривалого часу. Зіньківський, навчаючись в Одесі, долучився до цієї важливої справи. Брав участь також і згодом, відбуваючи військову службу в Умані (познайомився там із Комаровим); зокрема, разом із В. Кравченком відвідував «словникарські зібрання». – Див.: *Кіраль С.С.* Спогади Василя Кравченка про Трохима Зіньківського / С.С.Кіраль // *Київська старовина*. – 1997. – №3/4. – С. 170 – 171, 174 – 175. До уманського товариства «словникарів» входили також лікарі Ю. Кушніренко, В. Галенко, Л. Сікорський, А. Стаховський та вчителі К. Пелехович, А. Проваленко. Примірки першого тому словника,

надруковані у Відні 1893 р. у друкарні А. Яспера й адресовані читачам-українцям Росії, мали таку титульну сторінку: «Словарь русско-галицкий. Составлен А. Гуртом».

Щодо взаємин Т.Зіньківського з М.Комаровим та про його участь над словником докл. див.: *Кіраль С.С.* Трохим Зіньківський та Михайло Комаров: взаємини на тлі доби (за архівними та маловідомими матеріалами) // Сучасний погляд на літературу: Зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М.Драгоманова. – К., 2000. – Вип.3. – С. 36 – 49.; *Кіраль С.С.* «Апостол молоді України» : Т.Зіньківський на тлі доби – за матеріалами листування з М.Комаровим та Б.Грінченком / С.Кіраль // Слово і Час. – 2002. – №9. – С.49 – 57.

... *знаєте децю із життя Т. З[іньківськ]ого в Одесі під час вчення в юнкерській школі ...* – в Одеському піхотному юнкерському училищі Т.Зіньківський навчався з 10 вересня 1880 року по вересень 1882 року, яке закінчив у чині підпрапорщика.

Мене цікавить діяльність небіжчика Л.А.Смоленського. – йдеться про Леоніда Анастасійовича Смоленського (1844 –1905) – відомого громадського діяча, викладача історії, блискучого промовця, активного учасника одеської Громади. Під його впливом формувались світоглядні засади Т.Зіньківського, В.Кравченка, Є.Чикаленка та багатьох інших.

...*а тоді знову виїду на село, ...* – йдеться про с. Перешори (нині Котовського р-ну Одеської обл.), в якому народився Євген Чикаленко у сім'ї поміщика. Починаючи з 6-го червня 1911 року, А.Ніковський разом із родиною літував у Перешорах: «Живеться нам у Перешорах аж он як добре. Не нудимося ніяк, що самі.[...] За ласкавий дозвіл жити від души дякуємо; я і сам думаю здержатись на селі більше місяця, бо малярія дає себе знати і знов в гострій формі», – писав А.Ніковський Є.Чикаленкові 10 червня 1911 р. Див.: *Є.Чикаленко, А.Ніковський.* Листування. 1908 – 1921 роки / Упоряд.: Н.Миронець, Ю.Середенко, І.Старовойтенко. Вст. ст.: Ю.Середенко, І.Старовойтенко. – К.: Темпора, 2010. – С. 64. Саме у Перешорах А.Ніковський працював над статтею до 50-ліття з дня народження Т.Зіньківського.

№3

12.02. 1912, [Одеса]

Розбираючи книжки небіжчика М.С.Цитовича, ... – наша спроба розшукати біографічні дані про згадану особу виявилась безуспішними: в усній розмові (відбулася 20.06.2012 року) Г.Зленко, відомий український літературознавець і краєзнавець, повідомив, що дана постать в історії культурного й громадського життя Одеси «ще не розкодована».

... *1[-е] видання 1[-го] тому «Вік»*. – йдеться про перший том (поезія) (1900, перевидано 1902) тритомної антології української літератури «Вік (1798 – 1898)», упорядниками якої були С.Єфремов та В.Доманицький. Антологія присвячувалась 100-річчю виходу в світ перших частин «Енеїди» І.Котляревського. ... *висловити Вам подяку як фундаторові нашої бібліотеки ...* – про історію бібліотеки одеської «Просвіти» докл. див: . *Зленко Г. Перша! З історії української бібліотеки в Одесі // Кримська світлиця. – 1998. – 24 квітня. – С.10;*

Зленко Г. Трагедія Андрія Ніковського: З циклу «Люди одеської «Просвіти» 1906-1909 // Кримська світлиця. – 1998. – 25 вересня. – С.11; *Швидько Г. К.* Михайло Комаров і Катеринославщина [Текст]: монографія / Ганна Швидько ; ДВНЗ «Нац. гірн. ун-т», Нац. спілка краєзнавців України. – Д. : НГУ, 2011. – 228 с.

№4

30.03. 1912, [Одеса]

...*Пыпина и Спасовича «История славянских литератур»*. – йдеться про Олександра Миколайовича Пипіна (1833 – 1904) – російського літературознавця, фольклориста, академіка. Досліджував проблеми розвитку української мови, літератури, народної творчості. Спасович Володимир Данилович (1829 – 1906) – російський публіцист, літературознавець, громадський діяч. О.Піпін та В.Спасович співавтори книги «История славянских литератур» у 2-х томах (СПб. – 1879. – Т.1; 1881. – Т.2), у якій О.Піпін у першому томі належить нарис про українську літературу.

на статтю О.Білоусенка «Українські моменти в Холмскомъ вопросе»... – йдеться про Олександра Гнатовича Лотоцького (1870 – 1939; псевд. О. Білоусенко, Spectator, О. Любенький), визначного українського громадського і політичного діяча, письменника, публіциста, дійсного члена НТШ. Входив до складу кількох українських урядів у 1918 – 1919 рр. Надзвичайний посол УНР в Туреччині (1919 – 1920). Перебуваючи в еміграції у Польщі – професор церковного права Українського університету в Празі; засновник і директор Українського наукового інституту в Варшаві. Залишив цікаві спогади, зокрема, про зустріч із Т. Зіньківським у Києві в 1891 р. (*Лотоцький О.* Сторінки минулого. – Варшава. – 1932. – Ч.1. – С.65 – 66).

Стаття О.Лотоцького «Украинские моменты в Холмском вопросе» була опублікована в журналі «Украинская жизнь» (1912. – №3. – С. 10 – 23). У статті йдеться про засідання російської Державної думи, де розглядалося питання про утворення Холмської губернії та підпорядкування її міністрові внутрішніх справ й виведення зі складу Польщі. О.Лотоцький аналізує хід обговорення цього дражливого питання в Думі, позицію польських та російських депутатів (вони вважали населення Холмщини «переходным племенем» між поляками та українцями, не визнавали всупереч висновкам думської комісії та Імператорського російського географічного товариства мову українців Холмщини українською), піддає критиці поведінку «прогресивного депутата з України» О.Нікольського. Виступаючи на засіданні Думи з цього питання, депутат О.Нікольський зачитав листа М.Грушевського, який на прохання депутата чітко висловив свою позицію: Холмщина – це «жива етнографічна українська територія», а виокремлення Холмської губернії – це «крок вперед». Коментуючи листа М.Грушевського, відзначав О.Лотоцький, О.Нікольський у своєму виступі в Державній думі назвав його «фанатиком в Холмскомъ вопросе». Зрозуміло, що А.Ніковського, як і О.Лотоцького, така позиція депутата-кадета обурила, про що йдеться в листі до М.Комарова.

...«Украинской жизни»? – щомісячний російськомовний науково-літературний і суспільно-політичний журналу. Він був певним

чином аналогом українського німецькомовного журналу «Ukrainische Rundschau», що кілька років перед тим почав виходити в Австро-Угорщині, виходив у Москві у 1912 – 1917 рр., знайомив російських читачів з українськими національними та культурними справами, мав на меті будити національну свідомість серед російськомовних українців. Головні редактори — [О. Саліковський](#) і [С. Петлюра](#). На сторінках журналу публікували свої статті С.Єфремов, М.Грушевський, Д.Донцов, А.Ніковський, В.Липинський, С.Петлюра, [М. Могилянський](#), [О.](#) і [С.](#) Русови, [В. Винниченко](#), А. Новицький, В. Садовський, [О. Лотоцький](#), [М. Лозинський](#), Я. Чепига, Ор. Левицький і багато інших, а з росіян [Ф. Корц](#), [М. Горький](#), [А. Луначарський](#), А. Погодін й ін. Вступні статті журналу присвячувалися національному питанню, далі подавано перегляд поточних подій в Україні, огляди чужої преси (російської, польської) про українські проблеми, дописи з підросійської України і з Галичини, критичні статті, літературні і мистецькі огляди, бібліографію тощо.

... одеський депутат *Нікольський* ... – йдеться про Олександра Івановича Нікольського (1860–?), депутата Державної думи третього скликання від м.Одеси. За фахом ветеринар, працював в Одеському, Московському та Херсонському земствах. Кадет, організатор ремісничих артілей, виступав з дописами на сторінках тогочасної преси.

...мав листа від проф. *М.Грушевського*. – йдеться про Михайла Сергійовича Грушевського (1866 – 1934), видатного українського історика, громадського і державного діяча, письменника і публіциста. Автор більше 2000 праць.

Статті М.Грушевського, присвячені холмському питанню («Повернення Холмщини», «Холмщина (Головні моменти в історії приналежності)» та ін.), див.: *Грушевський М.* Твори: У 50-ти т. – Л., 2005. – Т.3. – 792 с. Докл. див.: *Государственная Дума: Стенографические отчеты. Третий созыв. Сессия третья.* – С.-Петербург, 1912. – Ч. 2.; *Захарчин Н.Г.* М.С.Грушевський про державно-політичний статус Холмщини та Підляшшя на початку ХХ ст. // http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Armia/2008_612/38.pdf.

М. Грушевийський особисто знав Т.Зіньківського, опікувався хворим Зіньківським у Києві в 1918 р. Залишив про нього спогади та записи в своєму щоденнику. На прохання В.Кравченка як голова НТШ виділив 50 крб. на спорудження надмогильного пам'ятника Т.Зіньківському в Бердянську. Див.: *Грушевський М.С.* Щоденник (188 – 1894 рр.) / М.Грушевський / підгот. до вид., перед. слово, упоряд., комент. і післямова Л.Зашкільняка. – К., 1997. – С.23, 103; *Грушевський М.* Спомини / М.Грушевський // Український історик. – 2002. – Т. XXXIX VOL. – С.143 – 144.

Література: *Александрова 2002:* Александрова Г. З літературної спадщини Андрія Ніковського // Українська мова та література. – 2002. – Ч.3 (259). – С.16.; *Білокінь 2000:* Білокінь С. Доля членів Центральної Ради в СРСР // Визвольний шлях. – 2000. – Кн.1. – С.14 – 26.; Болдирев 1994: Болдирев О. Одеська громада. – Одеса: Маяк, 1994. – 144 с.; *Василько 1911:* Василько Ан. [Ніковський А.] Вічна казка. – К.: Вік, 1911. – С.12.; *Василько 1911: 128:* Василько Ан. [Ніковський А.] Трохим Зіньківський (1861 – 1891). – Рада. – 1911. – №128. – 8 іюня (21 липня). – С.2.; *Василько 1911, 165:* Василько Ан. [Ніковський А.] Трохим Зіньківський (1861 – 1891): В н'ятидесятилітні роковини народження. – Рада. – 1911. – №165. – 23 іюля (5 серпня). – С. 2 – 3.; *Веденєєв 2001:* Веденєєв Д.В., Шевченко С.В. Українські Соловки. – К.: ЕксОб. – 2001. – С.127 – 132.; *Дунай 2009:* Дунай П.О. Андрій Ніковський: долаючи межі часу [Текст] : монографія / Павлина Дунай. – К.: Твім інтер, 2009. – 240 с.; *Життепис 1928:* Життепис А.Ніковського // Записки історико-філологічного відділу. – К.: Друк. ВУАН, 1923. – С.94 – 108.; *Жулинський 2002:* Жулинський М. В душі я ставлю світлий парус // *Тичина П.* Сонячні кларнети. Ніковський А. *Vita nova* / Фотопередрук. – К., 2002. – С.Ш – УП.; *Зленко 1998:* Зленко Г. Перша! З історії української бібліотеки в Одесі // Кримська світлиця. – 1998. – 24 квітня. – С.10.; *Зленко 1998:* Зленко Г. Трагедія Андрія Ніковського: З циклу «Люди одеської «Просвіти» 1906 – 1909 // Кримська світлиця. – 1998. – 25 вересня. – С.11.; *Кіраль 2007:* Кіраль С. «Історія молодої душі» (Трохим Зіньківський в оцінці Андрія Ніковського): [публ., комент., приміт. С.Кіралья] / С.Кіраль // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2007. – Вип. 14. – С.199 – 240.; *Ніковський 1913:* Ніковський А. М.Ф.Комаров [Некролог] // Рада. – 1913. – Ч.180. – Без підпису.; *Павличко 2012:* Павличко Д. Поклон Трохимові Зіньківському / Д.Павличко // *Павличко Д.* Українська національна ідея. Статті, виступи, інтерв'ю. Документи: У 2-х

т. – К.: Основи, 2012. – С.826 – 828.; *Писання 1893* Писання Трохима Зінківського. Зредагував та життєпис написав Василь Чайченко. Книга перша (3 портретом авторовим). Друковано під доглядом К.Панковського. – Львів, 1893. – 248 с.; *Писання 1893*: Писання Трохима Зінківського. Зредагував В.Чайченко. Книга друга. Друковано під доглядом К.Панковського. – Львів, 1896. – 234 с.; *Пристайко 1995*: Пристайко В., Шаповал Ю. Справа „Спілки Визволення України”: Невідомі документи і факти. – К.: Ін тел, 1995. – 447 с.; Чикаленко 2010: Чикаленко Є., Ніковський А. Листування: 1908 – 1921 роки / Упоряд.: Н.Миронець, Ю.Середенко, І.Старовойтенко. Вє. ст.: Ю.Середенко, І Старовойтенко. – К.: Темпора, 2010. – 448 с.; Яременко 2012: *Яременко В.* Літературознавчий феномен Андрія Ніковського / В.Яременко // Українська літературна газета. – 23 бер. 2012. – № 6 (64).

Кираль С. Переписка Андрея Никовского с Михаилом Комаровым.

Вниманию читателей предлагаются неопубликованные письма выдающегося украинского литературного критика, общественно-культурного деятеля А.Никовского к М.Комарову, в которых адресант обменивается мнением с почетным председателем Одесской «Просвіти» по поводу библиотеки общества. Подготовки статей к 20-летию со дня смерти и 50-летию со дня рождения Трофима Зинковского, рассмотренная Государственной думой России в 1912 году вопроса о создании Холмской губернии.

Ключевые слова: *письма, критика, публицистика, общественно-культурная жизнь.*

Оксана Косінова, викл. (Херсон)

УДК 821.16.091

ББК 83.3 (4 Укр.) 6 – 4

Музичні мотиви у творчості Павла Тичини

Оксана Косінова. Музичні мотиви у творчості Павла Тичини.

У статті розглядається поезія та проза Павла Тичини. Увага акцентується на тому, що в творах поета яскраво виражені музичні мотиви, які і є найприкметнішою рисою його творчості.

Ключові слова: *поезія, композитор, феномен, композиція, синтез.*

Oksana Kosinova. Musical tones in creative works of Pavlo Tichina.